

J.R.R. TOLKIEN ÉS A SZILMARILOK

John Ronald Reuel Tolkien 1892. január 3-án született a dél-afrikai Bloemfontein városban.

Édesapja Arthur Reuel Tolkien eredetileg német bevándorló család leszármazottja. Édesanyja neve Mabel Suffield. A család két évvel korábban költözött Dél-Afrikába, ott is házasodtak össze. **Édesapja váratlanul halt meg, amikor a kis Tolkien 4 éves volt.**

Ekkor éppen édesanyjával és öccsével édesanyja rokonainál voltak Angliában.

Sosem tértek vissza Dél-Afrikába; Tolkiennek csak néhány ködös emlékképe maradt az egzotikus földrésről.

VALLÁS

1900-ban Tolkien anyja és nagynénje, áttért a római katolikus hitre. Ez a fordulat váratlan és botrányos is volt, mivel a család az anglikán egyházhoz tartozott; ezután Mabel kevésbé számíthatott a rokonok segítségére. Szerencsére a Brimingham Oratórium templomában találkozott papokkal, akik segítették a kétgyermekes özvegyet.

A katolikus hit és egyház Tolkien életének fontos pontja volt; a vallását rendkívüli mértékben átélte. A vallásos élmény nem csak életét, hanem irodalmi munkáját is nagyon erősen meghatározta.

1904-ben az akkoriban még gyógyíthatatlan cukorbetegségben **meghalt édesanyja.** Ekkor a 12 éves Tolkien és öccse teljesen egyedül maradtak. Gondviselőjük édesanyjuk gyóntatópapa, **Francis Morgan atya** lett; ő gondoskodott szállásukról, megélhetésükről, és természetesen taníttatásukról is.

Sűrűn kellett lakhelyet váltaniuk. Az egyik lakóhelyükön ismerkedett meg Tolkien **egy Edith Bratt nevű, nála 3 évvel idősebb lánnyal.** Ők ketten nagyon jól kijöttek, szerelmesek lettek, de Morgan atya tudomására jutott a dolog, aki többször eltiltotta Tolkiént Edith-től. Azt mondta, neki most a tanulásra kell koncentrálnia. 21 éves kora után, amikor már nagykorú lesz, gondolhat a szerelemre és házasságra, de addig nem.

NYELVEK

Tolkien Nyelvérzékén és tudásán még tanárai is sokszor elképedtek.

Iskolai tanulmányai során Tolkien érdeklődése a klasszikus nyelveken tehát a latinon és a görögön kívül a középkori nyelvek felé fordult. Ezek az óangol és középanyol, a gót, és az óészaki nyelvek voltak. A világ egyetlen létező gót nyelven írott verse Tolkien műve. Először csak fordításban, majd az eredeti nyelveken is olvasni kezdte a Beowulfot, Chaucert, az izlandi sagákat és az Eddákat. A finn és a walesi nyelvek is nagy hatással voltak rá: a walesi nyelv hangzását mindig csodálta, valamint a finn nyelv és a Kalevala is jelentős szerepet játszottak életében.

Ezenkívül saját nyelveket is kitalált, az egyik a Quenya, amit a finn nyelvre épített, a másik pedig a Sindarin, ami a walesi nyelven alapult.

1911-ben **Oxfordba** került; itt először klasszika-filológiát, 1913-tól pedig összehasonlító filológiát és angol irodalmat tanult.

Edith Bratt-tel 21. születésnapja után azonnal felvette a kapcsolatot, és **1916-ban össze is házasodtak** (a következő években sorra születtek **gyermekük: John, Michael, Christopher, és Priscilla**)

Katonaként részt vett a somme-i csatában (1916), de a lövészárkokban megbetegedett, és a háború végéig különböző angliai állomáshelyeken lábadozott.

Felépülése után visszatért Oxfordba, ahol az akkor készülő Oxford English Dictionary szerkesztőségében dolgozott; majd a leeds-i egyetemen tanított, 1925-ben pedig visszatért Oxfordba, tanulmányai helyszínére, ahol az óangol nyelv professzoraként tanított egészen 1959-es nyugdíjba vonulásáig.

1973. szeptember 2-án hunyt el, 81 éves korában, két évvel felesége halála után. Sírköveiken Edith neve mellett a 'Lúthien', az író neve mellett pedig a 'Beren' név áll. A *Szilmarilokból* származó két név sokat elmond kettőjük viszonyáról, életükről, és Tolkien művéről is.

Már említettem, hogy nagy örömét lelte a nyelvekben, és hogy két saját nyelvet is kitalált. Ezeket később a tündék használták.

Ezek a nyelvek voltak Tolkien miológiájának az alapjai.

A **nyelvekhez háttérként** a háború alatt, a fronton, és a kórházakban **elkezdett történeteket írni**. Ahogy később egy levelében írta, a nyelv nem létezhet, fejlődhet és alakulhat saját kultúra és történelem, mitológia nélkül: ha pedig valaki nyelvet akar kitalálni, szükségszerűen történeteket, kultúrát, mitológiát kell köré építenie.

Ez vezetett a híres Középfölde kialakulásához.

Középfölde egy kitalált helyszín, emberek, tündék és törpök otthona, ahol Tolkien könyveinek cselekménye játszódik.

Tolkien tehát kidolgozta saját mitológiáját társadalommal, földrajzzal, történelemmel, és mindezt a saját kitalált nyelvei köré építette fel.

KÖNYVEK

HOBBIT

Bár nyelvészként rengeteg színvonalas tudományos munkát is publikált, Tolkien hírét mégis azok az írásai alapozták meg, amelyeket először csak magának és gyermekeinek szánt.

Nagy-Britanniában **1937-ben jelent meg *A Hobbit* c. könyve** (magyarul *A Babóként* ismert). Ezt eredetileg gyermekeinek szánta, esti mesének. Ez volt az első könyve, amely Középföldén játszódik. Számos irodalom- és kultúrtörténeti forrást is beépített művébe.

GYŰRŰK URA

A Hobbitot *A Gyűrűk Ura* követte, amelyet először a kiadó kérésére *a Hobbit* folytatásának szánt. Hogy mennyire maximalista volt Tolkien, azt jól mutatja, hogy 17 évig dolgozott rajta.

Az új könyv végül **1954-55-ben jelent meg először, három kötetben**.

(*A Gyűrűk Urát* egyébként Göncz Árpád fordította magyarra)

A SZILMARILOK

Ellentétben a *Gyűrűk Urával*, fő művét, *A szilmarilokat* azonban **nem sikerült Tolkiennek kiadható formába öntenie élete során**, noha egész életén keresztül dolgozott ezen a művén. 1917 óta csiszolgatta, de az élete során írt számtalan változathoz egyetlen, összefüggő szöveget sosem tudott összeállítani. Nem titkolt szándéka volt, hogy *A szilmarilokat* Angliának ajánlja, mint nemzeti mitológiát. 1973-ban bekövetkezett halálával a mitológiája azonban befejezetlen maradt. Végül 1977-ben, Tolkien halála után 4 évvel jelent meg. Legkisebb fia, és irodalmi örököse, Christopher Tolkien szerkesztette azt a könyvet, amit ma *Szilmarilok* néven ismerünk.

A szilmarilok tehát **nem szerzői, hanem szerkesztői szöveg**. Ez azt jelenti, hogy Tolkien maga ebben a formában sosem adta áldását a kiadásra; a történetek számtalan különböző változatából és kéziratából Christopher Tolkien szerkesztette össze.

Munkája abból állt, hogy ki kellett válogatnia a hihetetlen mennyiségű kéziratból a **legkidolgozottabb** és **legbefejezettebb** szövegeket.

A szilmarilok a *Hobbitot* és a *Gyűrűk Urát* megelőző idők története, és egyfajta háttérrel ad ezeknek a műveknek.

A szilmarilok kevésbé egységes, hiszen itt **nem egy történetről van szó**, hanem **sok, egymás után következő, kivonatos formában megírt történetről**.

A szilmarilok tehát **egy több ezer éves, Tolkien által kitalált történelemből fennmaradt történetek _szövegeinek_ gyűjteménye**.

SZÖVEG

Ebben a műben tehát nagy hangsúlyt kap a szöveg: az olvasó előtt lévő szöveg a fikción belül, Középföldén IS szöveg. A könyv tulajdonképpen egy szöveggyűjtemény: szövegek a szövegen belül.

Annak ellenére, hogy nem szerepel benne, *A Szilmarilok* **háttérének központi figurája Zsákos Bilbó**. Bilbót esetleg ismerhetik az olvasók *A Gyűrűk Urából*, vagy *A Hobbit c.* könyvekből.

A szilmarilok nem más, mint Bilbó **'fordításai a tünde nyelvből'**. A Középfölde történelme során fennmaradt tünde-szövegek Bilbó kezébe kerültek, aki kiválogatta, lefordította, és összeszerkesztette őket. Így tehát egy egész kitalált hagyomány húzódik meg a szövegek mögött.

Bilbó szerzői szerepeinek sokfélesége (úgy mint fordító és szerkesztő) rávilágít arra, hogy Tolkien a **szöveg** fogalmán túl a **szerző fogalmát és szerepét** is kiemelten kezelte.

Itt egy érdekes párhuzam figyelhető meg:

Bilbó szerepe a fikción belül teljesen azonos Tolkien fiának szerepével, aki a való életben végezte ugyanazt a munkát, amit Bilbó a fikcióban.

Itt két szintet különíthetünk el: az egyik a **való világ**, a másik pedig a **fikció világa**.

Tehát amíg Christopher Tolkien a valóságban válogatta össze apja kézirateit, addig Bilbó ugyanazt csinálta a kitalált történelemben fennmaradt szövegekkel, Középföldei kereten belül.

Az eredmény mindkét szinten ugyanaz lett: *A szilmarilok c.* könyv.

Így a könyv nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is, és nemcsak a fikción belül, de a valóságban is egy kivonatos szerkesztői szöveggyűjtemény.

AZ 5 RÉSZ:

A szilmarilok öt különálló, időrendileg egymás után következő részből áll.

1. Az első rész az Ainulindalë, a teremtéstörténet. A világ keletkezésének módjáról, a Teremtőről és az istenekről szól.
2. A második rész címe Valaquenta: a világot teremtő erőknek a tulajdonságait mutatja be.
3. A következő rész a Quenta Silmarillion, amely a leghosszabb: ez a világ Első Korának történéseiről számol be. Egy Melkor nevű nagyhatalmú lény ellopja a Szilmarilokat, egy tünde kovács által készített ékköveket. A tündék fellázadnak, és bármi áron vissza akarják őket szerezni.
4. Az Akallabeth a Másodkor története, itt már az emberek játsszák a főszerepet.
5. A legvégén pedig a Harmadkorról és a Hatalom Gyűrűiről szóló részben megtaláljuk a *Gyűrűk Urának* történetét is, mindössze másfél oldalba sűrítve. Ez jól tükrözi, hogy milyen tág és nagyszabású mű *A szilmarilok*.

Belegondolhatunk, hogy ha a *Gyűrűk Ura*, egy több mint ezer oldalas könyv, csupán másfél oldalnyi helyet foglal *A szilmarilok* skáláján mérve, akkor az azelőtt sorakozó, szintén sűrített szövegek micsoda végtelen horizontot nyithatnak az olvasó képzeletében.

Tolkien elképesztően mély és aprólékos munkáját az is mutatja, hogy *A szilmarilok* eredeti angol szövegében a stílus gyakran költői szintre emelkedik, rímeket fedezhetünk fel benne. Ez azt a benyomást kelti, mintha a **fordító-szerkesztő verses forrásokból dolgozva írt volna prózát**, amelyben a versnek aztán természetesen nyoma marad.

Tolkien így még a számunkra láthatatlan forrásokat, az elveszett és képzeletben hátravetített hagyományt is láttatni tudja.

Sajnos, ezeknek a vers-adaptációs részeknek a zöme elveszik a magyar fordításban.

A szilmarilok egyik központi kérdése még a **halál** is. A tündék ugyanis halhatatlanok, az emberek pedig halandók, és ez sok nézeteltéréshez is vezet a két nép életében.

Mindkettő ajándék, egyik sem büntetés

Ajándék, hogy a földet szépíthetik

Ajándék, hogy nem kell életük végéig itt lakniok

BEFEJEZÉS

Összegezve, *A szilmarilok* egy kivételes tehetségű ember kivételesen komplex munkája. Ez a könyv Tolkien legjelentősebb, legösszetettebb, legnehezebb, de talán legszebb műve. Olyan alkotást hozott létre, mint amilyenekhez ő tanárként, nyelvészként és középkorászként hozzászólt munkája során. És jóformán az egész élete benne van, a nyelvek szeretetétől kezdve a valláson át a középkori irodalmi hagyományokig.